

A „settlement” rendszer bevezetése Budapest nyomortelepein

ELŐADTA SZÉLL JÓZSEFNÉ

I. A világháború óta nagymértékben megváltoztak az emberiség szociális szükségletei. A szociális közszellem hatalmas fejlődésen ment keresztül. Közelebről: a páris-környéki békeszerződések XIII. részének alapján álló Nemzetközi Munkaügyi Szervezet működése nyomán mindenütt nagy lendületet vett a szociális feladatok lényegének világosabb felismerése, a szociálpolitika racionálisabb beállítása, a szociális törvényhozás fejlődése. Ezek együttesétől az emberiség szociális nyomorának okszerűbb és célszerűbb gyógyítását remélhetjük.

A szociális gondozás történeti útját három periódusban látjuk előrefejlődni. A kezdetleges periódusban, az önző gazdaságpolitikától ütött szociális sebeket, majdnem kizárólagosan a spontán és szervezetlen társadalmi részvét enyhítgeti. A következő fokon már osztoznak a közületek a társadalom szociális tevékenységében, azonban a gazdaságpolitika a maga szuverén útját járja, nem látja összefüggését a szociálpolitikával. A harmadik, fejlett periódusban, a gazdaságpolitika felismeri a szociálpolitikától való elválaszthatatlanságát és célszerűbb társadalmi rend beállításával, állami apparátussal küszöböli ki a nyomorkérdést a nemzet életéből. Ekkor a társadalomra a kiegészítő, kimélyítő, részleteket megmunkáló, szociális gondozás feladata hárul.

Ezek a periódusok nem élesen elhatárolva, hanem többé-kevésbé összefolyva következnek egymásra. Vannak országok, melyek lassan, az egyes szakaszok erős kiformalásával építik ki szociális fejlődésük útját. Vannak, amelyek hirtelen, új korszakot kezdő ugrással kerülnek a kezdetleges állapotból a szociálpolitikai élvonalra.

Világosan kidomborodik azonban a fokozatokból, hogy a szociálpolitika fejlődés-vonalára az állami rendszerrel, az intézményesen megvalósított, szociális rend felé törekszik és nem a filantrópia, nem a karitás mennél erőteljesebb virágzásában akar kiteljesülni. Viszont azonban époly világosan domborodik ki a fejlődés vonalán az, hogy a humanitást, a társadalmi szeretet szociális tevékenységének bekapcsolását, a legtökéletesebb szociálpolitikai rendszerek képviselői sem nélkülözhetik. Nemcsak kiegészítő, kimélyítő munkájuk, érzelmetikai értékeik miatt, hanem azért is, mert éppen a társadalmi karitás úttörője az intézményes szociálpolitikának, mert az intézményes szociálpolitika legtöbbször társadalmi munkából leszűrt tapasztalatokra épít, mert éppen az emberiség legnemesebb, legmagasztosabb lélekvirága: a szociális szeretet lesz magvetője átfogó, állami intézményeknek.

II. A külföldi és hazai szociális építőmunkának, már meglévő megoldásoknak, jelen problémáknak gazdag sorozatát pergette le e tanfolyam. Az én előadásom célja az, hogy a mindnyájunk szívébe zárt magyar fővárosnak egy régóta égető és most meg-

valósítandó szociális programját ismertessem. Ez alkalommal igyekszem éleszteni a szociális munka iránt való nagy szeretetet, amely kész minden áldozatra. Szeretném mindegyiküktől külön-külön azt a gondolati ígéretet kérni, hogy a tanfolyam végeztével, ha szociális munkába kezdenek, végezzék azt szeretettel, amely ne szentimentális gyöngeség legyen, hanem legyen egyéni tevékeny menteni-akarás. Hiszen tapasztalatból tudom, (gyermekkorom óta lelkesít a szociális munka), hogy szeretetteljes szigorral és következetességgel kell ehhez a nagyon nehéz munkához nyúlnunk.

Ez a program a főváros 21 nyomortelepének és a rajtuk tengődő 38.000 léleknek, közöttük 11.000 gyereknek ügyével kapcsolatos. E nyomortelepek a főváros sivár külterkein húzódnak el és ezrével zárják magukba azokat a legszomorúbb emberi sorsokat, amelyek sokszor megcsúfolják a társadalmi regények legsötétebb fantáziaképeit is. Mindez mint a háború és a rákövetkező gazdasági összeroppanások szomorú öröksége szakadt a fővárosra, óriási anyagi és erkölcsi tehertételképpen. A telepek épületei nagyrészt a háborúból fennmaradt, egészségtelen fogolytáborok irdatlan barakkjai, vagy kaszárnyszerű, sivár épülettömbök, melyekben az éhes és rongyos gyermekek ezrei nyüzsögnek. Vagy, mint az úgynevezett régi Kiserdőben, ahol félig földbevált odúban, ládából, papirosból épített férges kalyibákban tengődnek a már emberinek sem nevezhető életvonalon a társadalom legboldogtalanabbjai. Ezek mellett már megépültek az új Kiserdő derűs, kedves házsorai, amelyek egymás mellett oly ékesszólóan példázzák a múlt lesújtó és a jövő reményteljesebb képeit.

A főváros most 35.000.000 pengős befektetéssel megindítja a nyomortelepek felgöngyölítését és 3.000 kislakás építésével megkezdji a sújtott rétegek szociális megsegítését. Más országok hatalmas méretű szociális alkotásai mellett szerénynek tűnhetik fel ez a magyar vállalkozás, mégis rendkívüli jelentőséget ad ennek az akciónak az új telepek szociális tervezetének olyan *elvi állásfoglalása, a szociális gondozás olyan módszeres elgondolása*, mely azt a lehetőséget hordja magában, hogy példát adjon hasonló országos vonatkozású szociálpolitikai állásfoglalásra, szervezet felállításra. Ennek az elvi állásfoglalásnak és szervezetnek homlokterében az a szociális védelmi és gondozó munka áll, melyet „settlement”, magyarul „település” néven ismer a szociális társadalmi munka története.

III. Hogy ez a settlement módszerű gondozómunka mit jelent a szokványos karitatív módszerekkel szemben, arra nézve tekintsük át a következőket:

Az embermilliók nyomorának állandó forrásai főképpen a világgazdaság uralkodó rendje, a szociális lelkiismeretlenség és önzés, a háborúk, a szociális közömbösség és így tovább. Ezek olyan mélyen gyökereznek még az emberiség lelkében, hogy minden szociális munkásnak fel kell vennie ezzel a küzdelmet. De egyre nagyobb tért hódít az emberrel született részvét és szociális szeretet is, mely feladatának vallja és a közületekkel vállvetve felveszi a hősi küzdelmet a nyomor ellen.

A gyakorlati eredmények szempontjából nézve ijesztő aránytalanságot látunk a társadalom erőfeszítései és a nyomor óriási méretei között. Ha pedig keressük ennek a szomorú jelenségnek eredendő okát, akkor azt látjuk, hogy a kiáltó ellentétet nem a társadalmi és közületi áldozathozatal elégtelensége, hanem az elhibázott nézőpontok, az okszerűtlen, célszerűtlen segítő módszerek alkalmazása eredményezi. A szociális tevékenység alapvető tévedése ugyanis abban van, hogy túlnyomóan a nyomor okozatainak *tüneti* kezelésére, *pillanatnyi* fájdalomcsillapításra van beállítva és nem fejlődött még a nyomor *oka* ellen irtó háborút viselő radikális műtéti.

A társadalom egyedeinek önkéntes részvéte, sőt a különböző jótékony egyesületek munkája is csak a nyomor azonnali, szembeötlő, külső tüneteit enyhítgeti kisebb-nagyobb mértékben a szájalom pillanatnyi falat kenyérével, alamizna filléjével. A társadalomnak, egyházaknak, hatóságoknak vannak ugyan állandó jellegű szociális intézményei, mint pl. hajléktalanok menhelye, aggok háza, bölcsődék, napközi otthonok, de ezek igen kevésnek vagy nem kielégítő segélynyújtásúaknak bizonyulnak a nyomor-termelte óriási szükséglethez képest. A különben oly nagyon áldásos gyermekmentő munkák sem oldják meg a kérdést egészen, mert hiszen ha az okozatot – a szenvedő gyermeket – kezelésbe veszik is, nem szüntetik meg ezzel az okot – a szülők nyomorát, így van ez a társadalom önkéntes felajánlásaira épített hatósági akciónál is. Az elégtelen mértékű felajánlás mellett futni hagyják az asszociális többséget, amiből kirívó visszasságok származnak, ahogy ezt a fővárosi koldusakció esetében tapasztaltuk.

Sőt a szociális segítés igazi embermentő értelmével egyenesen szembefordul a már nevében is romboló szellemű munkanélküli segély. Erkölcsileg lenyomja a nyomorgót, parazitává nevel sok önérzetes, dolgozni akaró és magát fenntartani képes embert, gazdasági terhet, társadalmi veszélyt formál egészséges, aktív, erkölcsös elemekből. A gyökeres orvoslás módja, nézetem szerint az volna, hogy ha a társadalom, a közületek, a kormányok olyan roppant jelentőséget tulajdonítanak a nyomorkérdésnek, melyet az nemzet és gazdaságpolitikai tekintetben képvisel és melyet ez a nemzetpusztító tényező igényel. Meg kell látnunk a nyomor nagy társadalmában az egész államtestnek egy súlyosan beteg szervét, mely az ezerszálú közös véredény- és idegrendszer útján az egész állam-szervezet egészséges életműködését lefokozza, veszélyezteti. Nem szabad úgy tekintenünk, mint egy elszigetelt, az államtesthez csak a teher kötelékével kötött, de a nemzeti és gazdasági életfeltételekkel nem szervesen összeforrott egységet.

IV. Mi következik mindebből? Az, hogy a *szociális segítés mai módszerei nem célravezetőek*. Minden jótékony, karitatív erőfeszítés ellenére: a nyomor él és pusztít tovább. Lelki szemünk előtt a jótékonyosság gyűjtőneve alá foglalt szociális mentőmunka egyre inkább a Danaidák hordójának kétségbeejtő képét idézi fel, amelybe milliók és milliók hullanak építő hozadék nélkül. A társadalom és közületek ötletszerű, múló hatású, jótékony injekciókat osztogató módszerei nemcsak, hogy nem gyógyítják a mélyen rejlő kórt, hanem nagy mértékben kitenyésztoi, intézményes fenntartói, állandósítói is a nyomornak. A fennálló módszerek még jobban kidomborítják az osztályellentéteket, az adók kicsi és a kapók óriási táborára osztják a társadalmat.

V. Melyek tehát azok az *okszzerű és célszerű szociálpolitikai módszerek*, melyek a nyomorkérdés megoldására hivatottak?

A szociális gondoskodás mai módszereinek előbb vázolt elégtelensége alapján önként felmerül az elkerülhetetlen szükség, hogy a közületi szociális mentőmunka különböző feladatait egyetlen középponti elvbe, a *kausalitás elvébe* kell összefogni. Ez az elv először kell, hogy világosan meghatározza a nyomor okát és másodsor kell, hogy határozottan rámutasson a legtermészetesebb módszer alkalmazására, mely az okkal együtt, az okozatot is megszünteti.

Mivel a nyomor elsőrendű oka a munka-, illetőleg keresethiány, a nyomor elleni küzdelem központi elvének kell kitűzni a küzdelmet a nyomor oka, a munkanélküliség ellen.. Ez a felfogás a támasztalan embert létalapjában ragadja meg és helyezi bármily kicsiny, de szilárd talajra. Tehát első lépés a nyomor lefegyverzésére a munkabíró nyomorgónak oly munkával és keresettel való biztosítása, amellyel magát és családját önerejéből

fenntarthatja. Gyakran felmerül az a vád, hogy a legtöbb munkanélküli nem is akar dolgozni. Amennyiben ez helytáll, ez csak egy okkal több arra, hogy keresnünk kell a módot, amellyel őt – nagy türelemmel – visszavezethetjük a dolgozók táborába. Csak ennek a szociális segítségnek van gazdaságilag és erkölcsileg megváltó ereje. A munkával és kellő keresettel ellátott család maga biztosítja létfenntartását; a méltó emberi lét színvonalára emelkedik és így azonnal mentesíti a maga terhétől a közületi, injekciós jótékonyt. Belekerül az alkotó munka, a termelés és fogyasztás, az erkölcsi emelkedés sodrába és a nemzetfenntartó erők útvonalaiba.

Nem feladatunk, hogy a munkaalkalmak szaporításának lehetőségei, a tőke elé irt közérdekű törvények megteremtése, a földkérdés rendezése, a vagyon arányosabb elosztása, a minimális munkabérek és maximális munkaidők észszerű alakítása, vagyis a munkanélküliséget és a nyomort megszüntetni képes tényezőknek pro vagy contra felfogásai közt döntőbíráskodjunk. De megdönthetetlen elvként valljuk, hogy minden szociális gondozást a munkaképes embernek nyújtott munkával és igazságos keresettel kell elkezdni.

Több szociális kultúra és politikai belátás birtokában a tőke helyesebb utakon keresné a maga javát is, mint azt pl. a búza száz tonnának feltüzelésével, a kávé száz tonnának tengerbe hányásával, a bor tízezer hektoliterjeinek poros utakra locsolásával gondolják elérhetni. Belátnák, hogy úgy ezeket, mint magát a tőkét legjobb az emberbe fektetni, mert a tőke közvetlenül az emberből lesz és abban hozza meg a legnagyobb hasznot. Mennél több a munkás ember, annál nagyobb a tőke létrejöttének lehetősége s ezzel arányosan a nemzeti jövedelem emelkedése. Belátnák, hogy a rossz emberpolitika a legrosszabb tőkepolitika, a jó emberpolitika a legjobb tőkepolitika és hogy a legjobb minden politika között a munkapolitika. Mennél bővebbek a munkakeretek, annál több a dolgozó, a kereső és a fogyasztó. Mennél több a fogyasztás, annál nagyobb a termelés szükségessége és így a munkakeretek tágulása. Ebben az örök körforgásban jön létre az általános jólét szintjének emelkedése, a vagyon egészségesebb kiegyenlítődése. De a munkával járó fizikai és pszichikai, valamint etikai felemelkedés ép oly felbecsülhetetlen értékű javai a nemzeti életnek. Ha sikerülne statisztikai kimutatást készíteni erről, a számok erejével világosodna meg a be nem látók vagy hitetlenek előtt, hogy a tömegek gazdasági és szociális felemelésébe fektetett anyagi, erkölcsi és szellemi tőkék milyen hatványozott mértékben folynak vissza a tőkék, a közületek, a nemzet anyagi, erkölcsi és szellemi gyűjtőmedencéibe, a gazdasági fellendülés, hatályos termelés és fogyasztás, a szociális, erkölcsi és kulturális emelkedés alakjában, s hogy az általános életszínvonalnak az emelkedése mennyivel csökkenti a társadalmi jótékonyt terheit, a büntetőbíráskodások munkáját, a nyomor adminisztrálásával foglalkozó hivatalok terheit és kiadásait.

Amikor azonban a helyes szociálpolitika és a társadalom megteremtette a tömegek gazdasági életbázisait, feladatát nem tekintheti befejezettnek. A gazdaságilag megváltott családban már nem merülnek fel a nyomor elsőleges tünetei, de az emberi lakás, élelem, ruházat elemi feltételeinek megteremtése után, mind a szociálpolitikára, mind a szociális szeretetre most már újabb, további és magasabbrendű feladatok hárulnak. Éspedig a megváltottaknak magasabb testi, lelki és erkölcsi kultúrába való bevezetése, s mint egy egészséges, friss életforrásnak, a társadalmi és nemzeti élet vérkeringésébe minden vonalon való bekapcsolása.

VI. Ezek a meghatározások már széles körvonalakban felvázolták azt a szociális

gondozómunkát, melynek settlementmunka a neve. A settlement szó az angol „to settle” (települni) szóból ered, kifejezve azt, hogy a szociálissegítés szervei maguk a nyomorgók között telepednek le, hogy velük közvetlen, benső kapcsolatba léphessenek. A settlement a legfejlettebb, legértékesebb formája a szervezett társadalmi munkának. Legjobban megközelíti a teremtő, állandó értékű szociális munka fogalmát, szemben a rövid lejáratú, injekciós inségenyhitéssel. Kiindulása: a szociális ideálizmus, amely azt vallja, hogy a szociális nyomor orvosolható és hogy kell is orvosolni. Alapja: az Evangéliumnak – szájnhordozása helyett – átélése, vasárnapi, elméleti kereszténység helyett mindennapi, gyakorlati valóráváltása. Tartalma: a szenvedő embertárhoz való krisztusi lehajolás, önkéntes hozzásegződés, segítség a legszemélyesebb szolgálattal, odaadó szeretettel. Formája: a szenvedőkkel való állandó kapcsolat, életközösség, melyből fokozatosan fejlődik ki egy közösség szükségleteihez alkalmazkodó, gondozó, nevelő, boldogabb, erősebb társadalmat építő szociális szervezet.

VII. A settlement-mozgalom Angliából indult ki az 1880-as években. A szociális ideálizmus legnagyobb hirdetői: Thomas Carlyle, John Ruskin, Arnold Toynbee a hozzájuk csatlakozó ifjúsággal már egy fél évszázaddal ezelőtt cselekedetben tettek hitet felfogásuk mellett. Ruskin az oxfordi egyetem diákjait az országútra vezette ki és résztvett velük az útjavító munkában, hogy evvel a munka tiszteletét és a munkással való együttérzést kifejezzék. Toynbee tanár diákjaival a munkásnegyedekbe vonult ki és ott a munkásoknak előadásokat tartott, mert azt vallotta, hogy a kulturális felemelés hozza meg a szociális felemelkedést is. Az egyházak is csatlakoztak az oxfordiak egyre tágulóbb mozgalmához, mert úgy látták, hogy a lelkek megnyeréséhez inkább tettek, mint szavak kellene és tettekre elsősorban szociális területen van szükség. Így alakult ki lassan a settlement-mozgalom, mint a kereszténység szociális tanításainak gyakorlati életreváltása.

Az első settlementet 1884-ben London egyik külvárosában Sam Barnett alapította meg és „Toynbee-Hall”-nak nevezte el. Célja az volt, hogy a magasabb társadalmi osztályokhoz tartozó ifjúságot a munkásosztállyal kapcsolatba hozza, evvel az osztályellentéteket enyhítse. Azt kívánta, hogy az ifjak minden javukat, így magasabb képzettségüket is, kötelességüknek tekintsék megosztani azokkal, akiknek ebből sem jutott, de azt is akarta, hogy az angol ifjúság a munkásság valódi helyzetének közvetlen megismerése által fejlettebb szociális lelkülettel lépjen ki az életbe. A settlement-mozgalom rohamosan terjedt el Angliában. Fenntartói, a legkülönbözőbb alakulatok. A settlementek szövetségbe tömörültek. Jane Addams, aki első benyomásait a Toynbee Hallban szerezte, Anglia után Amerikában tört utat a mozgalomnak, és tapasztalatai alapján alapította meg Chikágóban a „Hull House”-t. A francia settlement-mozgalom virágzását mutatja, hogy 61 settlementjük van szövetségbe tömörülve és a hatóságoknak a munkanélküliség elleni akcióit, különösen erkölcsi és kulturális réren igyekeznek alátámasztani. Németországban Walter Classen alapította az első settlementet Hamburgban az 1900-as évek elején. A settlement a jó szomszédság gondolata alapján állt, úgy mint Siegmund Schultze tanár Berlin-külvárosi settlementje is, mely igen széles alapokra kiterjedve, a legkülönbözőbb szociális intézményekkel, gyermekfoglalkoztatókkal, ifjúsági klubokkal, ipari tanfolyamokkal, kulturális előadásokkal, vitaestéssel, sportokkal, népfőiskolákkal, kislakás kolóniával stb.-vel állott szolgálatában a munkásrétegeknek. Igyekezett érintkezésbe hozni a különböző néprétegeket, pártokat és felekezeteiket a közös feladatok szolgálatában, a meleg, jószomszédi viszony kialakításában.

Settlement-munka egészíti ki a közületi szociális munkát Svéd-, Norvég-, Danes Finnországokban, Belgiumban, Németalföldön és újabban Japánban is.

Magyar földön a settlement-gondolat úttörője a Főiskolai Szociális Telep volt, mely Újpesten létesült 1913-ban és jelenleg a Műgyetem Közgazdaságtudományi Karának intézete. Négy irányú feladatot teljesít: 1. Falai között egyesíti mindazon munkásvédelmi, szociálpolitikai, higiéniai és pedagógiai intézményeket, melyek a rászorultaknak szakszerű segítséget és vezetést nyújtanak. 2. Az ez úton birtokába került nagymennyiségű adatokat és tényeket rendezi, feldolgozza, tudományos és népszerű kiadványokban 5 féle nyelven nyilvánosságra hozza és evvel a társadalom legszélesebb rétegeiben szolgálja a szociális megértés és haladás ügyét. 3. Kifejti azoknak az új nevelési törekvéseknek alapelveit, melyek a közéletben szükségessé váltak. 4. Szociális munkásokat nevel és kiképez az ország számára, hogy a szociális munkát kiemelje az avatatlanok kezéből. A Telep tevékenysége a mellett, hogy környezete jellege szerint az ipari munkásokra irányul, lendülettel terjed ki az ország mezőgazdasági rétegeinek szolgálatára is. Újabban a settlement-gondolat egyre erőteljesebb előretörését látjuk a magyar társadalom és közületek népgondozó tevékenységében.

A különböző államok settlementjei nemzeti szövetségekbe tömörültek, ezek ismét nemzetközi szövetségbe kapcsolódtak. A nemzetközi szövetség eddig öt konferenciát tartott: 1922-ben Londonban, 1926-ban Parisban, 1929-ben Amersfortban, 1932-ben Berlinben, 1936-ban Elfinwardban. 1940-re Budapestre van kítűzve a settlementek szövetségének VI. világkonferenciája. Reméljük és hisszük, hogy szociálpolitikánk dicsőségére.

VIII. Vessünk most egy pillantást a közigazgatási szociális munka módjára, természetére és hasonlitsuk össze a settlement munkával. A hatóság elsősorban közigazgatásra rendelt szervezet. Itt a másodlagos szerepű szociális munkánál a személyes szociális szeretet kikapcsolásával, egy bonyolult bürokratikus hálózat útjain addig futnak végig az emberi szenvedések, míg számok és akták alakjában hullnak ki az adminisztrációs szervezet retortájából, elintézésre. A hatóság tehát önmagában ellene mond olyan szociális gondozó munkának, mely azonnal, ösztönös, áldozatos odaadással nyújtja segítségét a szenvedő embertársnak. Különbözik a hatósági és a settlement-munka abban is, hogy a nyomornak a hatóságnál jelentkeznie kell és rendszerint csak rövid lejáratú anyagi segítségben részesül; a settlement-munkás maga keresi fel a szenvedőt, felajánlja szolgálatait és tartós értékű mentőmunkát végez (pl. munkát ad, erkölcsileg felemel, jogvédelmet biztosít stb.). A hatóság szociális munkájában a tömegszükségletek sommás kielégítése a célszerűbb eljárás. A settlement-munka a közösség, a család és egyén életének fájó gyökeréig nyúl le, megváltó szeretettel.

A közigazgatás a forma nyúgében él. Az akták erdejében elveszti a lelki kapcsolatot az iktatószámba préselt, eleven, sajtó emberi szenvedéssel, de elveszti az egyes ember és a társadalom közös érdekei szoros kapcsolatának a közvetlen meglátását is. Evvel a nyomorgók szenvedéseit még elviselhetlenebbé teszi, mert szociális szempontból sokszor pillanatnyi halasztást sem tűrő panaszával, igényével hetekig kell tévelygnie a közigazgatás útvesztőiben s az így elvesztett időt munkaidejével és bérvesztésével kell megfizetnie. E mellett még a bizonytalanság és szociális védtelenség kínzó érzésétől is szenvednie kell. Néhány példát hozunk fel arra, hogy az elesettek szenvedéseivel való közvetlen személyes azonosulás hiánya meggátolja a hatóságot a segítés olyan lebonyolításában, melyet az úgy igényelne.

PI. F. I. állandó alkalmazásban levő asztalossegédet családjával és a bölcsőben fekvő gyermekével együtt ólmos, esős őszi időben kilakoltatták a szabadba egy szükség-lakásból, mert keresete valamennyivel meghaladta a szükség-lakást igényelhetők jövedelmének mértékét s többszöri felszólításra sem akart kiköltözni a lakásból. Rendes bútorzata, háztartása, ruhaneműje is volt, ami a családdal együtt ázott, kallódott a szabadban. F. I. munkahelyét elhagyva hetekig járt a perifériákon lakás után, de számára árban elérhetőt nem tudott kapni, közben holmija tönkrement, keresetnélkül maradt. Családja életstandardja visszasüllyedt a szükség-lakást igényelhetők nivójára. Vagy: N. N. elmebajos, kódorgó 20 éves fiatalember, nem tudja a hatósági segílyt megkapni, mert nincs bejelentett lakása. Az az érvelése, hogy éppen fordítva: azért nincs lakása, mert nem kap segílyt, nem használt, mert a paragrafuson nem lehet változtatni!

A bürokrácia és a szociális igények közt fennálló szakadékot a hatóságok maguk is érzik. Jelentői ennek a hatóságoktól kiinduló azok a szándékok, hogy a bürokrácia egyszerűsítetté, a felekkel való érintkezés javítottá. Ehhez azonban a rendszer nagy átalakítása volna szükséges. Megnyugtató tudat nekünk szociális munkásoknak az a szociális érzéstől áthatott hang, amivel miniszterelnökünk, gróf Teleki Pál, ezt a tanfolyamot megnyitotta, – valamint kormányunk azon szelleme is, mely megnyilvánult abban, hogy a belügyminiszter az ez évi tanfolyamot a szociális munka gondolat-körébe állította.

Magunkévá kell tennünk a miniszterelnök legutóbb, a MOVE ünnepségen tartott beszédének, a mi célkitűzésünkkel egybehangzó kijelentéseit. Idézem: „..... mert ezt a munkát nem lehet csak törvénykönyvekkel, paragrafusokkal, aktákkal elvégezni. Ezt a munkát szívvel kell kitölteni, *s erre csak a társadalmi munka, a társadalmi szervezkedés alkalmas*, az olyan társadalmi munka, amelyben nincs különbség magyar és magyar között.”

Nagyon örülök, hogy a miniszterelnök ezen hitvallásszerű kijelentésének mintegy visszhangjaként éppen ma délután tömörülnek erős szociális munkavállalásra többen az ország vezető asszonyai közül egy Szociális Központi Bizottságba.

Mivel meggyőző erővel él bennünk a szerzett sok tapasztalat alapján az a tudat, hogy a settlement-mozgalomban a társadalom segítő készségének szerves közvetítő szerepre kell vállalkozni a nyomorgók és a hatóság között, azért a másfél évvel ezelőtt a budapesti nyomortelepeken megindított mentőmunkát most szélesebb alapokra fektetjük. Nehéz úttörő munka, amely teljesen modern mentalitást és teljes lelki átadást igényel. De éppen ezért nekünk, akik a jövőnek dolgozunk, missziót, elhivatást jelent. Van ennek a munkának egy másik, nem kevésbé fontos, nemzeterősítő, magasztos célkitűzése. Ez az, hogy a sok csapás által elcsigázott lelkekben az eltompult hazafias lángot, hitet, magyar önértzetet is új életre keltsük. Mert azt hiszem, abban mindnyájan egyek vagyunk, hogy ma minden becsületes, öntudatos magyarnak egyben izzó hazafiságtól telített léleknek kell lennie.

Visszatérve kiindulásunkhoz: a settlementmunkában nincsenek kitaposott utak, megrögzött megoldási sémák. Az mindig új, mindig az élet és az adott tények követeléseire rugalmasan alkalmazkodó, találékony szervezet; az élet ütőerén tartja figyelő kezét, adaptáló erejével rögtön az élettől kívánt irányba fordítja munkálkodását és minden bürokrácia kikapcsolásával segít azonnal ott, ahol a szenvedő embertársnak jogosan van segítségre szüksége. Mikor a társadalom a settlement-mozgalmat a szociális munkába kapcsolja és abban a maga szellemét érvényesíti, a szociális segítőmunkát kiemeli

a merev, nehézkes és késedelmes bürokratikus formák szorító abroncsaiból és eleven erővel kapcsolja be az élet természetes folyamatába.

IX. Kedvező viszonyok között a társadalmi settlementmunka a hatósági szociálpolitika fontos támasza lesz. Az amerikai Hull-House szociális tevékenysége sokszor már túl is haladja a szociális gondoskodás kereteit és jelentősége egyetemes értelemben szociálpolitikainak minősíthető. Pl. az egyik settlement-munkatársnak az otthon dolgozó munkások egészségügyi és szociális viszonyairól szóló jelentése kiindulásul szolgált egy olyan törvény meghozatalára, mely nagymértékben szolgálta a szociális fejlődés gondolatát. Sztrájk idején számos esetben vállalkozott a settlement arra is, hogy a munkaadó és munkások között békét közvetítsen. Az amerikai szociálpolitikusok elismeréssel említik fel azt is, hogy a settlementek voltak azok a szervek, amelyek a nagy gazdasági fellendülés hanyatlásának kezdetén már rámutattak a közelgő munkanélküliség súlyos veszélyeire, igyekeztek a védelmi munka megszervezése érdekében agitálni, sőt tervezeteket dolgoztak ki a védelmi munka keresztülvételére. Az amerikai settlementek a legkülönbözőbb intézményekkel egészítik ki a közéleti munka által szükségszerűen hiányosan megszervezett gondozási területeket és nagy anyaggyűjtésük az amerikai törvényhozásnak legjelentősebb támasza.

Az angol settlementek adatgyűjtő és feldolgozó szervek is, amelyeknek előőrsi feladataik vannak. Az angol munkaadók gyakran fordulnak a settlementekhez tanácsért és felvilágosításért, hogy milyen tennivalókat ajánlanak tapasztalataik alapján a munkások helyzetének megjavítására.

A francia settlementek szoros kapcsolatban állnak a hatósági szociális munkával és kiegészítik azt. Igen sokszor a settlement épületében nyernek elhelyezést a hatóságok szociális hivatalai, hogy így az együttműködés még területi vonatkozásban is biztosítható legyen.

Ezek az adatok megfelelnek arra a kérdésre, hogy az intézményes szociálpolitika fejlődése nyomán feleslegessé válnak-e a settlementek? A tapasztalatok megerősítik azt a felfogást, hogy a szociális törvényhozás fejlődése nemcsak, hogy nem vágja el a settlement-munka lehetőségét, hanem ellenkezőleg, kiemeli ennek fontosságát a munkásvédelmi alkotások, reformok kezdeményezése és ezek eredményeinek kimélyítése terén. A szociális gondozás az egész világon kezd felocsúdni a maga ötletszerű, szétszórt, csak kiragadott életrészletekkel foglalkozó álmából és a központosítás, az egységbe való foglalás, az egész életet összefogó, szociális szeretettől áthatott mentőszolgálat felé tesz ébredő mozdulatokat. Ez pedig annyit jelent, mint a felebaráti szeretetből, a szociális együttérzésből fakadt settlementmunka útjára terelődni és a settlementmunkát elismerni a jövő szociális gondozó munka tanítómesterének.

X. A settlementek jellegükből következően egyéniesített szociális munkát végeznek. Az egyén, a maga külön életével, sajátos egyéni helyzetéből adódó problémával testi-lelki szükségleteivel és igényeivel, az élet nehézségeivel szemben való tehetetlenségével rászorul a társadalomnak külön öreá vonatkozó támogatására, öhozá szabott segítő munkájára. Az emberi lélek örök szomjúsága az embertárstól jövő szeretet és jóság tényei után és a settlementmunkásból ki nem apadó krisztusi szeretetforrásoknak közvetlen, lélekről-lélekre áradó szent áldozathozatala teszik a settlementmunkát a bürokratikus munka fölött győzelmes erejűvé. Ez a szeretet, amely az elesettet felemeli, amely hisz a legmélyebbre süllyedt lélek fejlődésének lehetőségében is, amely odaadással gyűjtja a legreménytelenebb sötétségben is a világosság mécseit, teszi az igazi szociálpolitika számára nélkülözhetetlenné és elkerülhetetlenné a settlementmunka egyéniesített módszerét.

A settlement jellegéből következik továbbá, hogy mindent felölelő mentőmunkát végez. A védelemre szoruló embertársnak nem egy életrészletét oldja csak meg, pl. lakásproblémáját, hanem gazdasági, erkölcsi, egészségi, kulturális vonalon egész életterjedelmét lendíti emberibb és boldogabb életsikokra. De a settlementmunka az egyéni és egyetemes nézőpont felett még magasabbrendű ideát is lát: a társadalom és a nemzet jólétét. Tudja, hogy minden egyéni élet egy láncszeme a nemzeti életnek. Tudja, hogy minden egyén felemelése a társadalomnak és a nemzetnek egy parányi felemelése, minden egyén elesése a társadalomnak és a nemzetnek parányi elesése is. Az egyénekből álló hatalmas embertömeg totális felemelése olyan szociális munka, mely az intézményes szociálpolitika számára teljes egészében megjelöli az igazi szociális munka egyedüli ok- és célszerű, nemzetgazdaságilag és erkölcsileg hozadékos útjait.

XI. A fővárosi nyomortelepeknek fokozatos felgöngyölítése és a helyettük épülő új lakótelepeknek korszerű gondozása nem tűr – már nemzetvédelmi szempontból sem – halasztást. Az a kezdetben kísérelt gondolat, hogy a nyomortelepek megszüntetésének legegyszerűbb módja azok lebontása és a lakók szétszórása, városrendezési szempontból csakugyan megoldotta volna a kérdést, de az élő, szenvedő tömegekért semmit sem tett volna. Az új telepek felépítése és a lakók behelyezése már sokat lendít a sújtott elemek lakásviszonyainak megjavításán, azonban még evvel sincs a feladat kimerítően megoldva. Mert eltekintve attól, hogy az új lakások lakbérének honnan és miből kifizetésének kérdésére nincsen válaszunk, semmi sem történik az épületek felépítésével az ember, az erkölcs, a munkaerők pusztulásának meggátlására, a teljes szociális védelem biztosítására.

38.000 emberi lélekért – ebből 11.000 gyermek emberi jövőjéért – való aggodalom váltotta ki ezért azt a társadalmi javaslatot, melyet az említett Szociális Központi Bizottság felajánl a fővárosnak. Ennek foglalatja az, hogy a Bizottság a közigazgatási szervezet és az új lakótelepek közé áthidalásul, közvetítésül, a hatósági munka kiegészítésére és kimélyítésére settlementeket szervez, s kezébe veszi a telepek szociális védelmét és gondozását és ezek rezidenséül minden telepen egy úgynevezett Szociális Népgondozó Központ, röviden Népház építését kéri a fővárosról.

1. Ez a Népház volna a telep általános védelmi, gondozó és nevelő szerve, mely a főváros szociálpolitikai célzatainak érvényesülését biztosítja. A Népház a telep egész közösségének teljes erkölcsi, szociális és gazdasági megalapozását, megerősítését jelenti. A Népház a munkaidőn túl, az esti órákban is rendelkezésére áll az arra szorultaknak, központi szerv, mely a legkülönbözőbb természetű és vonatkozású ügyeket egységesen veszi át és megfelelő előkészítés után az illetékes helyre irányítja.

2. A Népháznak három fontos szerepét kell még megemlítenem. Az egyik, hogy a Népházaknak a legközvetlenebb úton módjukban van a hatóságokat a zaklatástól mentesíteni. A másik fontos szerep, hogy a Népház a hatóságokhoz és bíróságokhoz kerülő ügyeket szakszerűen előkészíti. Így a hatóságok a felesleges munka alól felszabadulva, az ügyekkel alaposabban foglalkozhatnak, ami sok igazságtalanságot tesz elkerülhetővé. A harmadik a pedagógiai funkció. A Népház elve az, hogy minden védelemre szorult embernek ügyével foglalkozni kell még akkor is, ha csak képzelt sérelmekről van szó. Ennek a társadalomra való jelentősége abban van, hogy a vélt és így nem orvosolható sérelem éppúgy marja a lelket, mint az igazi sérelem s az embert végül társadalomellenessé teszi. A hatóságok és hivatalok túlterheltségük miatt erre nem fordíthatnak elég gondot.

3. A Népház a szociális helyzet megfigyelő állomása is. Munkájában a társadalmat

keresztmetszetben látja, tényekben szemlélteti a szociális érdekű törvényeknek és intézkedéseknek az életben való hatását, a közhivatalok munkáját, a munkaadók magatartását a munkással szemben, a népjóléti egyesületek tevékenységét és mindazt, amivel megalapozhatja a minden oldalú társadalmi munka kritikáját, hogy azt felhasználás céljából átszolgáltassa a hatóságoknak.

4. A Népház így betölti azokat a hiányokat, melyek a közigazgatás szociálpolitikai tevékenysége ellenére jelentkeznek. De azáltal, hogy a védelmi munkát különös átfogással, mélységgel és szervezettséggel hajtja végre, a megelőzés munkájának is letéteményesévé válik. Ahogy Japán orvosainak nem a kitört betegség gyógyítása a főfeladatuk, hanem felelősség terhével a betegség megelőzése, úgy az igazi szociális munka az, mely nem várja meg a nyomor sebeinek égrekiáltását, hanem felkutat, megelőz, erősít, jövőt épít.

5. A Népházak intézménye csak akkor fog hivatása magaslatára jutni, ha független, közhivatali intézmény jellegével fog bírni. Működésének súlyt és erőt csak az adhat, ha működéséhez megfelelő függetlenség van biztosítva. E függetlenségnek a hatóság részéről való támogatása és felhatalmazása is szükséges.

6. A külföldi settlementek mindenütt a bürokráciától anyagilag és működésileg függetlenek és szabadságukat elengedhetetlennek tartják a settlement akcióképességének biztosítására. De a hatóságok nem kötik meg a settlement-munka lendületét akkor sem, ha pénzügyileg támogatják őket intézményeik létrehozatalában.

XII. A Népház munkája felöleli a működése területén lakó arra szorultaknak teljes gondozását. A gazdasági, lakás és egészségügyi, család és gyermekvédelmi, erkölcsi, jogvédelmi, kulturális szükségletei kielégítését munkálva, együttműködést teremt a szintén e célok szolgálatában álló helyi, társadalmi és egyházi szervezetekkel.

1. A Népház *gazdasági osztályának* legfőbb feladata a telepen valamely egységes munkaágot létesíteni. Az egységes munkaágot a helyi viszonyoknak legmegfelelőbb módon választja meg (kertészet, állatfarm, asztaloság, kézimunka, mosoda, nyomda, cipészet, szabóság, kerámia, kosárfonás, kefekötés stb.). E munkaágak tevékenységei helyeül lehetőleg magának a Népháznak kell szolgálnia. A Népház munkaközvetítő irodát tart fenn és kapcsolatban áll az ország munkaadóival; körébe tartoznak a szakmabeli továbbképző és átképző tanfolyamok a munkanélküliek számára; a könnyű munkával foglalkoztató műhelyek a hajlottkorúak számára és a munkaiskolák az ismétlőiskolában levő fiúk és lányok számára.

2. Az *egészségügyi* gondozóosztálynak főfeladata a lakásviszonyok gondozása mellett orvosi rendelő fenntartása; thérapia a meglevő népbetegségeknek leküzdésére, a betegek elhelyezésére; felkutatás és megelőzés, főként szervezetfeljavítás, feltáplálás, levegő- és napfürdők, testnevelés, sport és nyaraltatás által. Egészségügyi propaganda nevelés, továbbá felvilágosító előadások, házasság előtti tanácsadó, közegészségügyi intézmények ismertetése.

3. A *családos gyermekvédelmi* osztály körébe tartozik a bölcsődék és mindennemű gyermekjóléti intézmények, az anyák, az anyaság ügye, a családi életnek bensőségének kiépítése stb., az Országos Stefánia Szövetséggel, a belügyminisztériummal, a Cserkészszövetséggel, az árvaszékekkel, a Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságával és a Családvédelmi Szövetséggel munkaközösségben.

4. Az *erkölcs-gondozó osztály* a vallásos élet kimélyítése és helyes erkölcsi világnézetre nevelés mellett, társadalmi és nemzeti irányban nevelő tevékenységet fejt ki, az egyházi, társadalmi és hazafias testületekkel munkaközösségben.

5. A *jogigondozó osztály*, amely sok helyütt a „Néphivatal” nevet viseli, feladata a jogi tanácsadás, eljárás, segély és védelem, a lakók mindennemű jogi ügyletében, a közhatalóságokkal és az ügyvédi kamarákkal munkaközösségben. Különösen fontos ez az intézmény azok számára, kik tudatlanságuk és szegénységük folytán nem élhetnek törvényes jogaikkal. Külön feladata még ez osztálynak a telepen a békebíró funkcióját gyakorolni és a kölcsönös jóakaró megértésre nevelni a közösséget.

6. A *kulturális* gondozóosztály van hivatva a kultúrába bevezetni a telep lakosságát, illetve azt közvetíteni népművelő- és szabadelőadások, műkedvelő színház, ének- és zenekar, népkönyvtár, női, férfi és ifjúsági klubok, vasárnapi gyermekfoglalkoztató, gyermekkönyvtár által, a Fővárosi Népművelési Bizottsággal és Fővárosi Könyvtárral munkaközösségben.

A Népház második nagy feladatköre a külső *adminisztráció*, mely kutató, szervező, végrehajtó, véleményező és nyilvántartó tevékenységet fejt ki.

XIII. A népgondozás valóban áldásos keresztülvitelének nemcsak a bürokrácia és nemcsak gazdasági okok állanak útjában (hanem a mindennél fontosabb személyi kérdés: a vezetők és a szociális munkaerők problémái is. A népgondozás ügye, mert elsősorban lélekről-lélekre menő szeretetmunka, a szociális munkás egyéniségén áll vagy bukik. A közösségi szolgálat az „én” szűk kereteiből kilépni tudás képességét kívánja, mely kiterjed a család, a társadalom, az emberiség egész közösségére s ez akkor a legértékesebb, ha belső sugallatból származik, ha a szolgálat vágya emeli ki a lelket az önzés köréből olyan magasságba, ahol már világosan látszanak az emberi sorsok összefüggései, minden történés szoros kölcsönhatása. Csak az olyan ember, aki fel tudja fogni az emberről, világról, életről való fogalmaknak korszerűbb, magasabbrendű, új értelmezéseit, amelyekben az embertárs nem eszköze, hanem célja a mi javunknak, csak az alkalmas arra, hogy életek és lelkek megmentésén munkálkodjon. Az igazi szociális munkás tehát, aki valóban eredményt fog tudni felmutatni, minden szélsőségtől mentes, öntudatos, kiforrott, építő lelkű egyén. Nem valami erőtlen szentimentalizmus, hanem a krisztusi tanítás űzi a nyomor szennyos odúiba, hogy onnan embertársait harcossá akarással, jobb életre kiemelje. Csak az olyan ember, aki maga hisz, vált ki hitet másokból. Csak aki maga erkölcsi érték, ébreszt erkölcsöt. Aki maga egész ember, vezethet másokat emberségre. Kiforrotlan, ingadozó, szűk szellemi látókörű és szűk érzelmi világú egyének, továbbá olyanok, kik a szociális gondozó munkában nem hivatást, nem charismatikus, isteni sugallatra alázatosan adott önfeláldozást, hanem hivatalt, állást, elhelyezkedést vagy érvényesülési terepet látnak, nem valók a munkás-telepekre. Egyéniségük kisugárzása menthetlenül lerajzolódik működésük könnyen lemérhető eredménytelenségében, a helyzet változatlanságában. Ezért a munkástelepek legértékesebb szociális munkaerői mindenkor a társadalom nagy emberi értékeit hordozó egyénei lesznek, akik önként és szeretetből adják oda magukat a legnehezebb és legtöbb önfeláldozást kívánó munkának. Ez adja meg súlyát, jelentőségét az intézményes szociálpolitika keretében a filantrópiának, a társadalmi szociális szeretetnek értékét a közigazgatási rendszer kiegészítő munkájában. Értékes munkásai lesznek a telepeknek a társadalmi jótékony szerveknek már szakavatott, gyakorlott munkásai is és végül hasznosak lehetnek, habár fizetésért dolgoznak, de a jól felfogott szociális munkaszolgálat szempontjából a legnagyobb gondossággal kiválogatott munkaerők.

Ilyen gárdának kezébe *nyugodtan teheti le a közigazgatás a szociális gondozás* felelősségteljes feladatát. De az összefogó népgondozás eszméjétől áthatott fővárosi

settlementmunka hivatva lesz arra is, hogy egyre táguló körben, az okszerűség elvében, összefogó gondozó módszerében és szervezeti megalapozottságában egy országos intézményes népgondozás eszméjének és szervezetének úttörője legyen és teljesítse ezzel azt a fejlődéstörténeti hivatást, mely a felebaráti szeretetet, az emberséget, a jótékonyt az oly sokszor teszi egy jobb, igazságosabb, tökéletesebb intézményes állami szociális rend apostolává.

XIV. Előadásom nem felelne meg teljes hivatásának, ha nem hívnám fel hallgatóim figyelmét még az agrár settlementekre, melyek alatt a falukon, tanyákon az agrár népesség szociális gondozására alakult settlementek értendők. A nagyvárosok kültelkein élő proletárok veszélyeztettsége után közvetlenül az alföldi falu és tanyavilág szociális elhagyatottságban élő népe következik. Ennek a közigazgatás szociális határaiból mármár egészen kieső népek helyzetét mindennél ékesszólóbban tárják szemünk elé a számok rideg tényei. 1920 óta Budapestre és környékére mintegy 210.000 főnyi, más városokba 33.000 főnyi, együtt kikerekítve 250.000 főnyi agrármunkás özönlött be. Az ősi földtől elszakadva, a városi munkásság foglalkozásaiba ékelődve súlyosbították azoknak amúgyis válságos helyzetét. Egy egészséges agrár settlement-mozgalom gátat vetne ennek a városba szivódásnak, sőt megindíthatná az agrár népességnek a földhöz való visszaáramlását.

Tudomásom szerint nagyobb nyomortelepek vannak még Debrecen, Kecskemét, Mezőkövesd és Vác körül (az úgynevezett „hegyi lakók” földbeásott barlangjai), a hirhedt Miskolci Danitelep és a Szeged melletti még nevében is oly kifejező „Akasztó” és „Átokháza”. Itt mindenütt sürgősen meg kellene indítani a settlement-munkát.

Meleg érdeklődésükbe ajánlom a settlement-gondolatot.

Ezekben elmondottam a settlement-munka lényegét. Szeretném, hogy a szavak értelmi jelentésén túl meg tudtam volna éreztetni a szívnek és az idegzetnek útjain keresztül e munka nagy, nemzetépítő fontosságát. Egyedül itt Budapest nyomortelepein 11.000 gyermek él bűnben, szennyben, nyomorban, éhezve, tuberkulózisnak kitéve, pálinkagőzben, zsebtolvajok társaságában. 11.000 gyermek, akikből hősi katonának, tisztalelkű leánynak kellene nevelődnie, akikből tisztas családapáknak, gondos családanyáknak kellene lenniök, kiknek gyermekei bele fognak épülni a jövő társadalmába és a jó vagy a rossz felé fogják rántani Magyarország sorsát.

11.000 itt Budapesten. De hányan vannak az országban, Debrecenben, Kecskeméten, Szegeden, Vácon és a többi helyen. Kevesen vagyunk, de elegendően ahhoz, hogy érezzük annak az égető szükségét: ennyi magyar gyermeket a nemzet számára meg kell mentenünk. A magyar vidék közigazgatási és szociális munkásaira e téren nagy és nehéz hivatás vár. Isten áldását kérem e szent magyar hivatás apostoli vállalására az erősebb, boldogabb magyar jövő szolgálatában.

Felhasznált irodalom: Holden, A. C., *The Settlement Idea*, Newyork, 1922.; Wronszky, S. *Quellenbuch zur Geschichte der Wohlfahrtspflege*, Berlin, 1925.; Hilscher Rezső, *Bevezető a szociálpolitikába*, Budapest, 1928.; Hilscher Rezső, *A néphivatalok szerepe a szociális védelemben*, Budapest, 1936. Hilscher Rezső, *A Settlement mozgalom*, Budapest, 1936.; Hilscher Rezső, *Szociálpolitikai tevékenységeink és azok eredményei az általános népvédelem terén*, Szociálpolitikai évkönyv, Budapest, 1912-1929.; Móricz Miklós, *A munkaerő politikája*, Társadalompolitikai füzetek, Budapest, 1933, 1-3. sz.; Buday György, *Az agrársettlement mozgalom*, Társadalompolitikai füzetek, Budapest, 1933, 1-3. sz.; *Internationales Jahrbuch der Socialpolitik*, Genf, 1930.; *Service social. Revue mensuelle*, Paris, 1938.